

TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING AYRIM DOZLAR MASALALARI

Kutlimuratova Nodira Erkinovna

Xorazm viloyati Urganch shahar 19 son IDUM ning tarix fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ijtimoiy-gumanitar fanlar oilasiga kiruvchi tarix fani va uni o'qitish jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish jarayoni va uning o'ziga xos jihatlari, e'tiborga loyiq ayrim dolzarb jihatlari keng ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Bundan tashqari, maqolada muallifning keng ilmiylikka asoslangan fikr mulohazalari keltirilgan. Tadqiqot obektini mohiyatini ochishga xizmat qiladigan ilmiy manbalarga murojaat qilingan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, innovatsion ta'lim texnologiyalari, ta'lim jarayoni, novatsiya, barqaror ta'lim, ta'lim tizimi elementlari, tarix fani, tarixni o'qitish.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim texnologiyalarining keng ilmiy manbalarini o'rganmasdan turib, pedagogik jihatdan barkamol mutaxassis bo'lish mumkin emas. O'qituvchi keng ko'lamlil zamonaviy innovatsion texnologiyalar, g'oyalarni o'zlashtirib olishi zarur. Bunda pedagogik texnologiyalar alohida ahamiyatga ega. G.K. Selevko [4] pedagogik texnologiya tushunchasini ilmiy asoslab beradi, o'ziga xos tasnifini taklif qiladi, umumlashtirilgan shaklda 50 ga yaqin texnologiyani ko'rsatadi. Ushbu ro'yxatda u qo'llash darajasini hisobga olgan holda umumiy pedagogik, maxsus fan va mahalliy yoki modulli texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolada tarix o'qitishda eng ko'p qo'llaniladigan bir qancha texnologiyalar keltirilgan. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari ko'pincha keng qo'llaniladi. Rivojlanayotgan ta'limda pedagogik ta'sirlar shaxsning psixologik ma'lumotlarining rivojlanishini kutadi, rag'batlantiradi, yo'naltiradi va tezlashtiradi. Bola to'liq huquqli faoliyat sub'ektidir. Rivojlantiruvchi ta'lim bolaning proksimal rivojlanish zonasida amalga oshiriladi. Proksimal rivojlanish zonasi - bu bolaning mustaqil ravishda nimaga qodir bo'lganidan, nima qila oladigan, hamkorlikda qanday qilishni biladigan narsaga o'tish imkoniyati. Rivojlanish uchun doimiy rivojlanish sohasi va proksimal rivojlanish zonasi o'rtasidagi chegara - noma'lum, ammo bilim uchun

potensial foydalanish mumkin bo'lgan hududni yengib o'tish kerak. Rivojlanayotgan ta'limning muhim xususiyati shundaki, u proksimal rivojlanish zonasini yaratadi, aqliy neoplazmalarning ichki jarayonlarini keltirib chiqaradi, rag'batlantiradi, harakatga keltiradi[3]. Proksimal rivojlanish zonasining tashqi chegaralarini aniqlash, uni haqiqiy zonadan ajratish (bola buni mustaqil ravishda amalga oshirishi mumkin) - bu o'qituvchining tajribasi va mahoratiga qarab, hozirgacha faqat intuitiv darajada hal qilinadigan vazifadir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'quv faoliyatining asosiy motivatsiyasi kognitiv qiziqishdir. Metodologiya oqilona va hissiy, faktlar va umumlashmalar, jamoaviy va individual, axborot va muammoli, tushuntirish va qidiruv usullarini birlashtiradi. O'quv jarayonida o'quvchilar turli tadbirlarga jalb qilinadi[5]. O'qitishda didaktik o'yinlar, munozaralar, shuningdek, tasavvurni, fikrlashni, xotirani, nutqni boyitishga qaratilgan o'qitish usullaridan foydalaniladi. Tarix o'qitishda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi izlanish va rivojlanish bilan birga olib borilishi lozim. Dars ta'lim jarayonining asosiy elementi bo'lib qoladi, lekin uning vazifalari, tashkil etish shakli har xil bo'lishi mumkin. Rivojlantiruvchi ta'lim shaxsning kognitiv qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Talabalar rivojlanishining asosi tarix ta'limi mazmuni, uning sifati hisoblanadi. To'liq tarkib, faktlar va aloqalarga boy (lekin ortiqcha yuklamasdan), jonli, hissiy taqdimotga ega, rivojlanish uchun ajoyib asos bo'lib xizmat qiladi. Xuddi shu materialni o'rganishda rivojlanishning turli darajalariga erishiladi - maktab hayoti shunga o'xshash ko'plab misollarni beradi. Bitta va bir xil dars turli natijalarga olib kelishi mumkin, bu esa o'quvchilarning bilim faolligini oshirish zarurligini isbotlaydi. Bu tarkibning rivojlanish imkoniyatlaridan qanchalik foydalanilishiga bog'liq. Boshqacha aytganda, rivojlantiruvchi ta'limning birinchi sharti o'quvchilarning bilish faolligi, ularning samarali fikrlash faoliyatidir. Yangi avlodlar faqat o'zlarining faol mustaqil faoliyati yordamida bilimlar boyligini to'liq o'zlashtirishlari va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishlari mumkin. O'rganish tafakkurni optimal rivojlantiradi, agar talaba nafaqat tarixiy bilimlarni egallasa, balki bu bilimlarni egallash yo'llarini ham o'zlashtirsa. Agar o'qituvchi tayyor xulosani o'quvchilarga yetkazsa, baholash boshqa birovning aqliy faoliyati mahsuli bo'lib, uning mexanizmi noma'lum. Maktab o'quvchilarini mustaqil xulosalar chiqarishga, muayyan fakt va hodisalarni baholashga o'rgatish kerak.

O'rganish qobiliyati kognitiv jarayonni tashkil etishni, o'qituvchining ish uslubini shakllantiradi. O'qituvchi taqdimoti fikrlash, fikrlash (tahlil, taqqoslash) standartini ko'rsatishi kerak. Ko'nikma har doim aniq tarixiy material asosida shakllanadi. Aqliy mehnatning murakkabligi birinchi navbatda o'rganilayotgan tarixiy material va topshiriq mazmunining murakkabligiga bog'liq. Ushbu murakkabliklarni hisobga olmasdan turib, fikrlashni rivojlantirish bo'yicha ish etarli darajada samarali bo'lishi mumkin emas. O'qitish usuli, faoliyat usuli qanchalik yaxshi o'zlashtirilsa, u qanchalik maqsadga muvofiq qo'llanilsa, tasvirlar, tushunchalar va ta'limning tarbiyaviy natijasi qanchalik to'liqroq (boshqa narsalar teng bo'lsa) o'zlashtiriladi.

O'qitish tarixiy mazmun va harakatning adekvat usullarini o'zlashtirish sohasida yangi va ortib borayotgan talablarni qo'yib, rivojlanishga rahbarlik qilishga chaqiriladi. Talabalarning aqliy faoliyati etarlicha qiyin, ammo kirish mumkin bo'lishi kerak. Yetarli darajadagi murakkablik siz tafakkur mustaqillikning yuqori darajalariga erishish uchun muhim shart-sharoitlarga ega emasligi isbotlangan. Talabalar faoliyatining optimal qiyinligi faqat o'qituvchi tomonidan har bir sinfdagi pedagogik sharoitlarni hisobga olgan holda aniq belgilanishi mumkin.

Uslubiy maqsad - sinfda talabalarning kognitiv faolligini namoyon qilish uchun sharoit yaratish. Bu maqsadga quyidagi yo'llar bilan erishiladi: o'qituvchi muammoli vaziyatlar, to'qnashuvlar yaratadi; o'quvchilarning sub'ektiv tajribasini ochib berishga imkon beradigan o'quv faoliyatini tashkil etishning turli shakllari va usullaridan foydalanadi; dars rejasini tuzadi va talabalar bilan muhokama qiladi; har bir talabaning sinf ishiga qiziqish muhitini yaratadi; o'quvchilarni nutq so'zlashga, xato qilishdan qo'rqmasdan topshiriqlarni bajarishning turli usullaridan foydalanishga undaydi; nafaqat yakuniy natijani, balki talaba faoliyati jarayonini ham baholaydi.

Darsda muloqotning pedagogik vaziyatlarini yaratish, har bir o'quvchining ish uslubida tashabbuskorlik, mustaqillik, tanlab olish imkoniyatini yaratish - bunday tarix darslari moslashuvchan tizimlilik bilan ajralib turadi. Rivojlanayotgan ta'lim texnologiyasida darsni tashkil etishning belgilangan umumiy maqsadlari va vositalari o'qituvchi tomonidan darsning maqsadi, uning tematik mazmuniga qarab konkretlashtiriladi.

Shunday qilib, o'quvchini o'z potentsialiga yo'naltirilgan ta'lim faoliyatiga jalb qilgan holda, o'qituvchi talaba oldingi mashg'ulotlarda qanday faoliyat usullarini

o'zlashtirganligini, bu jarayonning psixologik xususiyatlari qanday ekanligini va talabalar tomonidan o'zlarining tushunish darajasini bilishi kerak. tadbirlar.

Guruhlarga bo'lib o'qitish texnologiyalari jamoaviy faoliyat sifatida quyidagilarni o'z ichiga oladi: guruhda talabalar bilimni o'zaro boyitish; ta'lim va kognitiv jarayonlarni faollashtirishga olib keladigan birgalikdagi harakatlarni tashkil etish; dastlabki harakatlar va operatsiyalarni taqsimlash (vazifalar tizimi tomonidan o'rnatiladi); aloqa, aloqa, ularsiz taqsimlash, almashish va o'zaro tushunish mumkin emas, buning natijasida o'quv vazifasiga mos keladigan faoliyat sharoitlari rejalashtirilgan va tegishli harakat usullarini tanlash; muammoni hal qilish uchun harakat usullarini almashish; talabalarni birgalikdagi faoliyatga jalb qilish tabiati bilan belgilanadigan o'zaro tushunish; aks ettirish, bu orqali ishtirokchining o'z harakatlariga munosabati o'rnatiladi va bu harakatni adekvat tuzatish ta'minlanadi.

Darsda o'quvchilarning jamoaviy ishini tashkil etishning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: birinchidan, bu darsda sinf aniq tarbiyaviy muammolarni hal qilish uchun guruhlarga bo'linadi; ikkinchidan, har bir guruh muayyan vazifani (bir xil yoki tabaqalashtirilgan) oladi va uni bevosita guruh rahbari yoki o'qituvchi nazorati ostida birgalikda bajaradi; uchinchidan, guruhdagi topshiriqlar guruhning har bir a'zosining individual hissasini hisobga olish va baholash imkonini beradigan tarzda bajariladi; to'rtinchidan, guruh tarkibi doimiy emas, u guruhning har bir a'zosining ta'lim imkoniyatlarini maksimal samaradorlik bilan amalga oshirish mumkinligini hisobga olgan holda tanlanadi - kelgusi ishlarning mazmuni va xususiyatiga bog'liq.

CONCLUSION

Guruhlarning rahbarlari va ularning tarkibi turli darajadagi ta'lim darajasidagi maktab o'quvchilarini birlashtirish, tarixni bilish, o'quvchilarning bir-birini to'ldirishga imkon beradigan muvofiqligi prinsipiga ko'ra tanlanadi.

Xulosa qilib aytganda tarix fanini o'qitidhning yuqoridagi innovatsion usullari bir vaqtning o'zida ta'limni rivojlanishiga va o'quvchini tarix fanini o'zlashtirish darajasini ko'tarishda va natijada oldinga qo'yilgan ta'limiy maqsadlarga yetishga zamin yaratadi. Bunda dars jarayonida aniq natijaviyligi kafolatlangan bu kabi usullarni tizimli ravishda qo'llash oxir-oqibatda o'z tarixiga befarq bo'lmagan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Y.A.Komenskiy. Buyuk didaktika. O'qituvchi nashriyoti, 1975. 134-bet.
2. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni - <http://lex.uz/>
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Zebuniso-Konigil / 4-tom. Bosh tahrir hay'ati a'zolari: M.Aminov va b. - T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2002. 169-bet.
4. N.Muslimov va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. "Sano-standart" bosmaxonasi. 2015. 10-11 betlar. 157-bet
5. O'quv jarayonida ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'lash yo'llari. - T.: TDIU, 2005. 60-bet.
6. Tarbiya. Ota-onalar va murabbiylar uchun ensiklopediya. Tuzuvchi: M.N.Aminov. Mas'ul muharrir: A.Majidov. - Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2010. 432-bet.
7. USAROV J. E. INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY VA KONTSEPTUAL MASALALARI //INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL. - 2021. - T. 1. - №. 02. - C. 37-46.
8. Sapaev V. O, The actuality of improvement in rural social standard of living in Uzbekistan // Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – T. 2. – №. 11. – C. 147-151. <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol2/iss11/24/>
9. Sardor K., Valisher S. INSON ONGI MILLIY G'OYA TIZIMI ELEMENTI SIFATIDA //Academic research in educational sciences. – 2020. – №. 4. <https://cyberleninka.ru/article/n/inson-ongi-milliy-goya-tizimi-elementi-sifatida>
10. Sapaev V., Madrakhimov A. The transformation of social consciousness and intelligence of rural population on social life of Uzbekistan //Norwegian Journal of Development of the International Science. – 2020. – №. 39-4. – C. 54-56. <https://cyberleninka.ru/article/n/the-transformation-of-social-conciousness-andintelligence-of-rural-population-on-social-life-of-uzbekistan>